

Dördemler bandasy

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Dördemler bandasy DÖRDEMLER BANDASY

Öwran-öwran okaýan pähimdarlarym bar:

Professor Samir Amin (1931-2018) bularyň başyny çekýär. Meni onuň adamzadyň azatlygyna bagyşlanan intellektual döredijiligi hemişe haýrana goýup geldi.

Ol Parižde ýaňy 20 ýaşynda Marksýň «Kapitalyny» okaýar.

«Kapitalizme we onuň ideologik elementlerine dahylly ajaýyp medeniýetinden we analiziniň subut edijilikli güýjünden artygy bilen täsirlenipdim...»

Ondan soňam her ýigrimi ýyldan gaýtalap okaýar. Näçe okasa-da onuň islegi kanagatlanmaýar we şu soragyň üstünde kelle döwýär:

– Berbat sistema bolan kapitalizm Hytaýda, musulman-arap Ýakyn Gündogarynda däl-de, nämüçin Ýewropada döredi?

– Taryhçy adyna mynasyp hakyky taryhçylar medeniýetiň başlangyjynyň Ýewropa (Grek-Rim) dældigini gowy bilýär. Kapitalizm Müsürde, Hytaýda däl-de, nämüçin Ýewropada döredi? Samir Amin sowalyň jogabyny Marksýň eserlerinden tapmaýar. Engelsiň «Maşgalanyň, hususy eýeçiligiň we döwletiň gelip çykyşyny» okaýar. Ondanam jogap tapmaýar. Gözlegini dowam etdirýär.

Edil Marksdyr Engels ýaly köp okaýar, yzygiderli ylmy-gözlegleri geçirýär...

Sorbon uniwersitetiniň professory Rene Etemblyň Hytaýda geçiren ylmy işleri ünsüni Gündogara gönükdirýär. («Dile geldi, bile geldi», ýeri gelende aýdaýyn: Samir Aminem, Etemblem Günbatarda «genosidiň tarapdary», «hemjynslygyň duşmany» ýaly bolmajak ýalan töhmetler bilen hemişe garalanyp

gelindi).

* * *

Gürrüni süýndürmäýin: Samir Aminiň pikirçe, Ýewropa yzdadygy üçin – zerurlyk sebäpli 1000-1250-nji ýyllar aralygynda ösüş maksatly birinji ädimini ätdi.

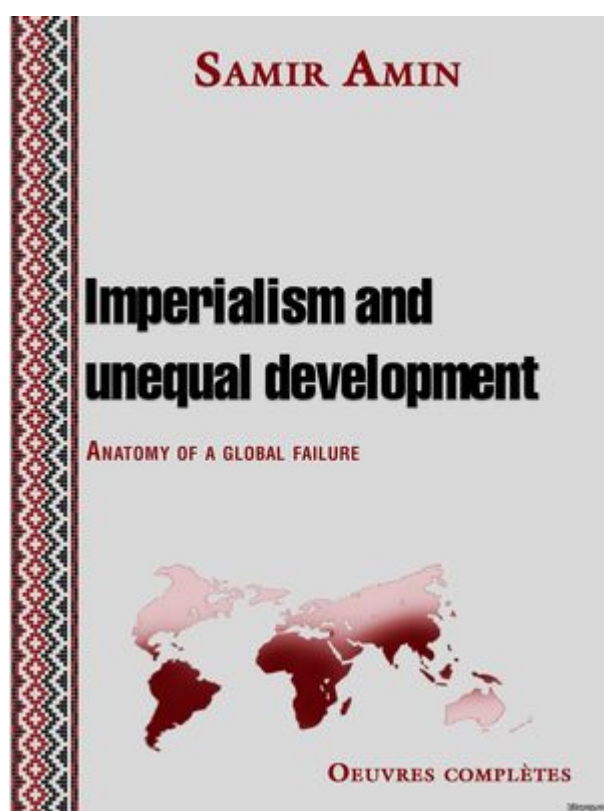
– Sistemanyň yz hataryndakylar ynjuk jemgyýetlerde ýaşaýarlar, şonuň üçinem maýyşgak bolýarlar.

Ýagny, «täzeçillige» açyk bolýarlar. Kapitalizm adamzat taryhyna «öňdebaryjy» hökmünde çykanda, Marks aýtmyşlaýyn, kapitally «ilkibaşky tejribelerden» aldy: Genosid etdi, gul eýeçilik düzgünini ýöretdi, işçileri rehimsizlik bilen eksplutatirledi, adamlary ýersizleşdirdi, tebigaty öldürdi, jemgyýetleriň we ýurtlaryň arasyna tow saldy...

Samir Amin kapitalizmiň döreyşi we dünýä derejesindäki giňelmesi boýunça dört uly üzülmenden söz açdy: 1500-nji, 1800-nji, 1880-nji, 1990-njy ýyllar...

Kapitalizmiň elmydama imperialistik häsiýetiniň bolýandygyny nygtan Samir Amin bolup geçen iň soňky – 1900-njy ýylly tapgyr babatda şeýle diýdi:

– Buržuaziýa köplükdi, biri-birine bagly garaşsyz, özygtyýarly we biri-birleri bilen hemişe basdaşlykdaky maşgalalardan ybaratdy. Şindizler köp sanly, merkezileşen oligarhiýadan ybarat we önümçilik sistemasyna tutuşlaýyn, hasam beteri, syýasy, medeni, ideologik ulgamlara-da gözegçilik edýär. Hem bu globalçy imperializme «taryhyň soňy» diýdiler, başga sistema ýokdy! Sagy, çepi, sowatlysy, sowatsyzy, yslamy toparlary, faşistleri... hemmesini şu «torbanyň» içine dykdylar. Partiýalary, guramalary biri-birine meňzetdiler... Eýsem şeýle talaňçy neoliberal imperialistik sistemadan çykma-arany açma nähili bolmaly?

* * *

Samir Amin «deňsiz söwda» ýaly tezisler bilen «Üçünji dünýä ýurtlary (ösüp barýan ýurtlar) imperialistik häsiýetli kapitalistik eksplutasiýadan arany açman geljegini gurup bilmez» diýdi.

Hakyky ösüş reformasyna diňe anti imperialistik çemeleşme arkaly ýetip bolar.

Şonuň üçinem kapitulýasiýalara garşy göreşmeli diýýäris. Şonuň üçinem «doly garaşsyz ýurt» diýýäris. Şonuň üçinem

ekspluatatirlenýänleriň azatlygy diýýäris, täzeçillige diňe şolar açykdyr.

Şoň üçin Samir Amin, Immanuel Wallerstaýn, Argiri Emmanuel, Andre Gunder Frank... diýýäris.

Kapitalizme garşy düýpli tankydy bellikleri eden bu pähimdarlara Günbatarda «dördemler bandasy» adyny berdiler!

Üýtgeýän zat ýok: anti-imperialist bolsaň hökman myjabat atýarlar, globalçy neoliberalizme soragsyz-sowalsyz boýun bolmagyňyzy isleýärler, bir torba dykylan partiýalaryň biri-birine meňzemeýändigine ynandyrjak bolýarlar, kabul etme (восприя́тие) operasiýalaryny hakykat diýip aňyňyza guýýarlar. Intellektual derňew geçirmäge ukypsyz progressiwler ýurtlarynyň garaşly ýagdaýa düşendigi, şular ýaly ýeke tipleşendigi üçin jogapkärdirler.

Neoliberalizmi kada-kanunsyz durmuşa geçirýän häkimiýet bilen neoliberalizmi kada-kanunly durmuşa geçirjegini aýdýan oppozisiýanyň arasynda gyslyp galaýmaly bormukak?

Halkçy düşünjäniň ýoly «dördemler bandasynyň» ýoludyr.

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 28.04.2023 ý. Publisistika